

Fig. 1. Hornbæk. Ydre, set fra sydvest.

L. L. 1955

HORNBÆK KIRKE

LYNGE-KRONBORG HERRED

14. juli 1588 fik lensmanden på Kronborg ordre til at udlægge 50 dl. til et kapel i Hornbæk, hvis opførelse var påbegyndt efter Frederik II.s befaling¹. Det er rimeligvis denne bygning, Hornbækfiskerne refererede til i et brev 1671² som værende ødelagt af storm og uvejr for nogle år siden. Samme kilde oplyser, at efter kirkens fald hyrede »Voris formend og Vi som nu lefuer efter dinnem« en stor stue på fiskerlejet, hvortil kirkeinventaret flyttedes, så der kunne holdes prædiken. Nu havde de imidlertid af deres fattige midler og ved andre høje og laves hjælp bygget en ny kirke færdig³ på den forriges plads, hvorpå Tikøbpræsten [den 1670 ansatte Wichman Hasebarth] mod overenskomsten havde afslået at prædike i Hornbæk; sagen blev året efter afgjort af kongen til Hornbæks fordel⁴. 1735 var kirken så brøstfældig, at man 3. juni vedtog opførelse af en nybygning, som indviedes 27. oktober 1737⁵. Da Hornbæk kirke hørte til rytterdistriktet, var den kongelig domænekirke, indtil den overgik til selveje 23. sept. 1914. Til 1887 var Hornbæk-Hellebæk en del af Tikøb sogn; men dette år udskiltes de som et fælles pastorat. 1961 skiltes de to kirker i to selvstændige sogne.

Sagn. Forskellige af de velkendte vandresagn om placeringen af den første kirke er også knyttet til Hornbæk; fiskerne her vandt i kapestrid med bønderne i Borsholm⁶.

Kirkegården, der formentlig er samtidig med kirken fra 1588, er trods to udvidelser, 1710⁵ og 1857⁷, kun lille. 1891 blev en ny kirkegård syd for landevejen taget i brug⁸ og 1913—14 bevilgedes der penge til en udvidelse på et stykke af Hornbæk plantage⁹. 1704, da man første gang hører om indhegningen, blev den repareret med »noget vrag«, der var vurderet til fem rdl. Mellem 1710—20 meldtes der idelig om besvær med flyvesandet, som måtte fjernes fra de ofte omblæste gærder, og om reparationer på disse med nye egestaver og eneris. Sidst blev tre store ege hugget til staver og nedgravet. 1739 afløstes det gamle gærde — formentlig i fortsættelse af kirkens nybygning — med enkelt stengærde, ialt 113 favne i ca. halvanden meters højde af de sten, som havet havde tilført sognets beboere, og året efter styrkedes gærdet med en fod af kampesten⁵. 1873 omsattes stendiget med delvis kløvede sten¹⁰. 1777 er der omtalt reparationer på den store port¹¹, som 1803 var i god stand, mens den vestre låge trængte til eftersyn¹², og 1819 blev porten og de to låger tjæret¹³. Nu lindes der i vest en køreport med tremmelåger mellem teglstenspillen og i øst en tilsvarende mellem huse.

Et nyt *halsjern* med kæde og hængelås anskaffedes 1730⁵.

Et *ligkapel* (arkitekt Søren Lemche) rejstes 1935 til erstatning for ligrummet i sakristiets nordre del (p. 731). Et *†ligbåreskur* ved kirkens østgavl opsattes 1764⁵ af snedker Jens Christensen, Farum, og fornyedes 1783¹⁴ af tømrer Peder Svensen. Planer fra 1873 om et nyt materialhus i apsisform er næppe kommet til udførelse inden sakristiet rejstes 1883.

†*Kirker*. 1) 1588—o. 1650. De kilder, der tjener til belysning af kapellet fra 1588 er nævnt p. 726, hvor den midlertidige kirke i fiskerens stue også er omtalt. Hvornår den første kirke, som formentlig var af bindingsværk, blev ubrugelig, fremgår ikke klart, men ud fra Hornbækfiskernes brev 1671 må man slutte at det kan være sket allerede o. 1650. Ligesom en del af inventaret blev overflyttet herfra til den kirke, fiskerne havde færdig 1671, således benyttedes vel også det brugbare bygningsmateriale; ud fra oplysningerne om denne kirke kan man endda muligvis drage den slutning, at et stykke af 1588-bygningen er indgået i restaureret stand (jfr. nedenfor).

2) 1671—1737. Af regnskaberne fra 1710—37⁵ fremgår, at kirken var af udmuret *bindingsværk*, tækket med vingetegl ligesom et lille våbenhus, mens tagrytteren var bræddeklædt og forsynet med spåntækt spir og vindfløj (p. 731). Selv om man ikke kan slutte noget sikkert om bygningens længde på grundlag af fagstørrelsen, er det dog troligt, at den omtrent har svaret til den nuværende kirkes; derimod har bredden tilsyneladende været meget mindre, thi blandt de materialer, som senere solgtes ved auktion, var der flere bjælker af kun 10 alens længde. Der nævnes også 28 vinduer (ruder) i deres karme, men intet om antallet af vinduesåbninger. — 1729 omtales vestenden som den sidst

opførte del; enten må der være tale om en vestforlængelse af 1671-bygningen, eller også må »denne sidst byggede del« stamme fra 1671 og i så fald som antydnet være føjet til kapellet fra 1588. Er den sidste antagelse rigtig, kan »de midterste 8 fag« måske have været identiske med kapellet eller en del af det; de var 1734 så brøstfældige, at de ikke længere kunne støttes med de »drivstøtter og stivere«, som gennem mange år havde stået i syd og flere gange var fornyet. *Våbenhuset*, der 1710 fik en gulvhævning og nyt murstensgulv, omtales 1716 i forbindelse med andragende om et nyt (på to fag) som brøstfældigt og så lille, at en del af følget måtte stå ude i regn og sne, når en kone holdt sin kirkegang (nemlig efter en barnefødsel). Ifølge en notits i kirkebogen skal tårnet, dvs. *tagrytteren*, først være opsat 1700 (jfr. note 2 p. 26 og kirkeklokke fra 1699); 1712⁵ var der to klokker i tårnet, men det vides ikke, hvor den ældre klokke har været anbragt før 1700. — Også fra denne kirke, der blev nedrevet april 1737, overflyttedes brugbart inventar og andre materialer til efterfølgeren, mens de materialer, som ikke fandt anvendelse i bygningen eller benyttes som betaling til håndværkere, solgtes på auktion.

Den *nuværende kirke* er et afvalmet langhus fra 1737 med samtidig tagrytter og et sakristi fra 1883 mod østgavlen. *Materialet* er »store mursten, af den såkaldte slotsform« og nogle »mindre, noget større end Flensborg format«, der tillige med gesims- eller karnissten leveredes af Jean Jeans teglværk ved Helsingør. Til gesimsen blev endvidere fra København leveret 120 stykker kridtsten, hver af længde som otte store mursten, og til tagværket gullandske bjælker og pommerske spær⁵.

Efter at man 3. juni 1735 havde vedtaget i året 1737 at rejse en ny, grundmuret kirke i Hornbæk til afløsning af den faldefærdige bindingsværksbygning (p. 727) og fået økonomien bragt nogenlunde i orden, kunne kirkeinspektør P. Helt udarbejde overslag, bestille tømmer hos seigneur Bortmand 6. februar 1737 og en uge senere blev der sluttet kontrakt med tømrmester Peder Sørensen Ulf (der også udførte snedkerarbejdet) og »mursvend« Christopher Hansen, begge af København. Den sidste kontrakt omfattede også »Kulen til Fundamentet og Stilladser at grave, saa ogsaa de paa Stedet befindende Ligkister at opgrave og anden Steds at nedgrave«. Lidt senere fulgte kontrakt med smeden Christian Nielsen Haassing i Frederiksborg (fløjstang og otte jernvinduer), blytækkerenken Anna Elisabeth Asmund og glarmesterenken Anne Maria Jens Smits i Hillerød⁵.

Tømrmesteren og hans svende ankom i vogn fra København 2. april og påbegyndte nedbrydningen af den gamle kirke. I maj var der grundstensnedlæggelse¹⁵ og 16. august kom tømmerne på ny til Hornbæk, hvor de tog fat på tilhugning og afbinding af tømmeret til tagværket, som af skipper Aage Jørgensen var fragtet fra København. Taget blev tækket med vingetegl fra Jean

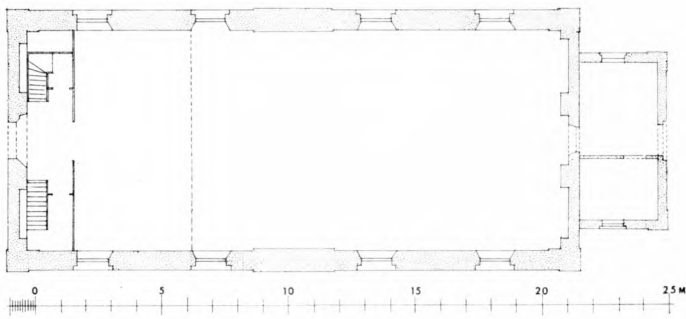

Fig. 2. Hornbæk. Plan. 1:300. Målt af El. M. 1963.

Jean, spiret klædt med kobber og en vindfløj opsat. Indvendig arbejdedes der på inventaret, hvis maling ligesom loftets dog af økonomiske grunde blev udsat, og i oktober indviedes kirken⁵.

Bygningen, der kun på uvæsentlige punkter er ændret siden opførelsen, har sokkel trukket i tjære, profileret gesims, hjørnelisener og midt på hver langside en bred mellemlisén, hvis tilsvarende fremspring i rummets indre viser, at der er tale om en forstærkning af muren på grund af tagrytteren. Muråbningerne er fordelt med to (senere fornyede) vinduer i hver af langmurenes blændinger og en dør i vestgavlens midtblænding. Tagrytteren, der tidligere var brædeklædt forneden, har lanterne med (blændede) rundbuede åbninger og et ottesidet, kobberklædt spir med fløj (p. 731).

Heller ikke i det *indre* er der sket store ændringer. Gennem sammenspillet mellem den allerede omtalte murforstærkning på langvæggens midte, liséagtige led nærmest gavlene og remmen på murkronen genspejles langmurenes façadeblændinger på en måde i det indre, hvor vinduernes indfatning udgår fra gulvet. Nogenlunde svarende til disse vinduesnicher er der i hver gavl tre spareblændinger, af hvilke den midterste brydes af henholdsvis indgangsdøren i vest og en senere dør i øst (sml. sakristi p. 731). Rummet dækkes af bræde-loft med synlige bjælker (i øst og vest stikbjælker på grund af valmtaget). Vestenden optages af et stort, tredelt pulpitur, som ikke var med i tømrermesterens kontrakt, men dog udførtes inden indvielsen. Under dettes vestlige del udskiltes ved brædevægge våbenhus, kalkhus og trapper til pulpitur og loft, en ordning, der bortset fra kalkhuset er nogenlunde uændret.

Farver. Det er ikke helt klart, hvorledes façaden oprindelig var behandlet, men en udgift til hvidtning af de seks udvendige »hovedpiller« (dvs. lisenerne) og gesimsen 1745 og på ny 1764 lader formode at resten, hvilket vil sige de store façadeblændinger, har stået i blank mur eller vandskuret, indtil de på et ukendt tidspunkt også er blevet overhvidtet. Til tagrytter og kirkegårdsport anvendtes 1741 tjære og brunrødt, mens kirkens yderdør blev rød med hvide

Fig. 3. Hornbæk. Indre, set mod øst.

L. L. 1955

lister. I det indre tog maler Hans Nielsen, Ganløse, ligeledes fat 1741⁵; pulpitret, skillevæggene og andet inventar beherskedes af blå og hvid marmorering samt rødt. Blåt og rødt blev også anvendt til loftsbjælkerne 1744, hvorimod selve brædderne maledes gule.

I hele sin arkitektoniske udformning, i materialevalg og ældste farveholdning er Hornbæk nøje knyttet til Gilleleje (Holbo hrd.), der nyopførtes i grundmur (1737) 1741, og en række omtrent samtidige korsarme ved nordsjællandske kirker, alle beliggende i rytterdistriktet. Begnskaberne for disse byggeforetagender afslører da også en forbløffende overenstemmelse fra kirke til kirke både med hensyn til materialeindkøb, håndværkere og kontraktens affattelse¹⁶. Stort set er byggearbejdet overalt udført af det samme hold håndværkere, alle folk, som vides at have arbejdet for kongen, og overslagene er udarbejdet af den kirkeinspektør, som havde tilsyn med rytterdistriktets kirker¹⁷. Hidtil er det ikke lykkedes at påvise, hvem der har haft ansvaret for de enkelte bygværkers arkitektur¹⁸, hvis fællestræk næppe alene kan forklares ud fra, at de har haft samme administrative leder og de samme håndværkere.

Ændringer og tilføjelser. Ved en istandsættelse 1873 under kgl. bygningsinspektør F. Meldahls ledelse blev midtgangens og korets gamle belægning af

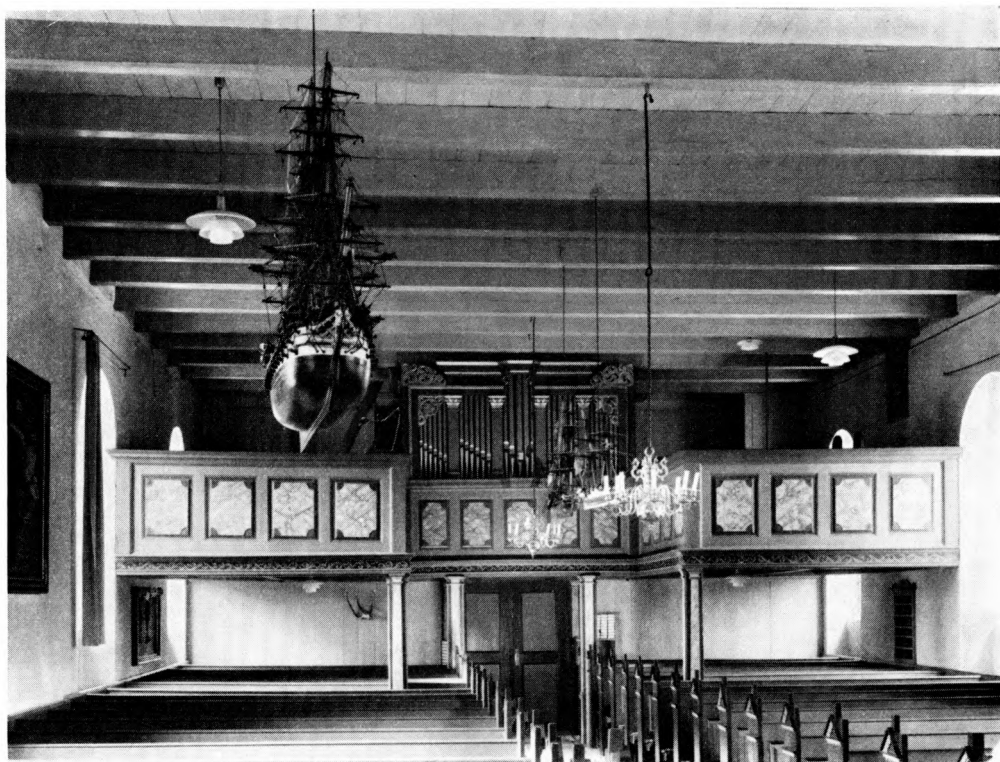

Fig. 4. Hornbæk. Indre, set mod vest.

L. L. 1955

røde mursten erstattet af grå og gule lerliser (1886 tillige under stolene), og loftet malet med egetræsfarve¹⁰. 1904⁹ fulgte en nymaling i »tonfarve« med en »bladform« på bjælkerne, mørke grå og brune farver, som ved interiørets istandsættelse 1914 dækkedes med blå. Nu gråmalet.

Sakristiet med lig- og materialrum er opført 1883¹⁹ efter tegninger af Meldahl, ved korets østgavl og i en til kirken svarende arkitektur. Præsteværelset lå som nu i syd, skilt fra ligrummet i nord ved en gang og tilgængeligt herfra, mens ligrummet, havde sin egen dør i nord. Gang og ligrum er siden 1935 (sml. ligkapel p. 727) slået sammen til venteværelse.

Kirken står nu hvidkalket ude og inde. Taget er stadig dækket med blå vingesten, mens tagrytterens træbeklædning er afløst af kobber. I de rundbuede vinduer er der blysprosser.

Vindfløje. Den nuværende fløj er samtidig med bygningen og bærer Christian VI.s navnetræk samt A.D. 1737. Stangen er udført af smed Haassing, fløj og metalknop af kobbersmed Hans Wideman og forgyldningen af »Olle Kurrepind« (Oluf Bertelsen Kurpin). »Rosen« under fløjen blev vendt forkert, men det rettedes 1747⁵. Ved auktionen efter kirkens fuldendelse blev der solgt en gammel †fløjstang med kugle⁵.

INVENTAR

Oversigt. Kirkens inventar strækker sig i alder fra den romanske periode og op til nyeste tid (kandelabre 1965), men de to romanske stykker, *processionskrucifikset af bronze og den jyske granitdøbefont er senere anskaffelser eller gaver. — Fra 1588-kirken er bevaret de »gotiske« alterstager, sikkert en nyanskaffelse ved kirkens indretning, og halvdelen af stolestadernes gavle er fra samme tid. — Fra 1671-kirken hidrører Henrik Rapposts alterbillede, malet 1670, den lille alterkrucifiksgruppe af messing, den 1688 skænkede lysekroner, en *lysearm af smedjærn og den ene klokke, fra 1699, samt en del nyanskaffelser i løbet af 1700'ernes første trediedel: korbuekrucifikset, pengeblokken og et *kollektbækken af tin. — Fra 1737-kirken kan nævnes prædikestolen, halvdelen af stolestaderne, pulpituret og dørflojen i vest, alle fra nybygningsåret, samt alterskranken 1741, to pengetavler 1745, sejerværket 1754, fontehimmelen 1780 og kirkeskibet »Frederik 6.«. I løbet af de to følgende århundreder anskaffedes eller fornyedes meget. Fra 1800'erne stammer bl. a. tre kirkeskibe og altertavlen (1838). Orgelfaçaden er fra 1909.

Alterbord 1737, muret og o. 1820 beklædt med brede, glatte fyrrebrædder¹⁹, 106 cm højt, 220 bredt og 80 dybt.

Alterklæde, nyt, gult damaskes med cirkelkors af guldgalden. 1737 var det af karmoisinrødt kamelhårsply med sølvgalden, broderet med kongeligt navnetræk og årstal⁵.

Altertavle (jfr. fig. 3) fra 1838—39, ret nøje svarende til Gilleleje (Holbo hrd.), i nygotisk stil. Ifølge en ved restaureringen 1962—63 fundet seddel i fodstykket (atter nedlagt) var rammen »Forfærdiget af Snedkermestere C. M. Gütthler, H. Stiernholm Sebtember 1838 ved Snedkermester Weincke«. Maleriet, Jesus og den samaritanske kvinde, er udført af Eckersberg og signeret »E. 1838«; det måler 162 x 140 cm²⁰. På den glatte frise er limet en frakturindskrift (med træbogstaver): »Gud er en Aand, og de ham tilbede, bør der at tilbede i Aand og Sandhed«. Rammen opforyldtes 1873¹⁰, og hele tavlen istandsattes 1907 og atter 1962—63²¹; ved denne lejlighed spændtes Eckersbergs maleri, der sad på en fast ramme, op på en blændramme.

(†)*Alter tavler.* 1—2) Alterprydelsen i 1588-kirken er ukendt, men alterbilledet fra den anden kirke (1671) hænger i den nuværende kirke på nordvæggen, på nyt lærred og i ny ramme (fig. 5)²². Det må være dette billede, inventariet 1712 omtaler som »1 Kontrafej staaende paa Alteret«⁵. Det er et maleri, 132x146 cm, olie på lærred sammensat af to stykker, hvoraf det øvre og største optages af Kristi bøn i Gethsemane, delvis efter et stik af Hendrick Goltzius²³, mens det nederste har en fremstilling af nadveren i ovalfelt flankeret af en giver- og kunstnerindskrift, der ved restaureringen 1928 viste sig at være malet oven på en ældre. Den nuværende indskrift lyder: »Denne Tauuel geifues till hor(n)bechs Kierke gud till Ere oc Kirken till Seras (dvs. sirat) oc andre till

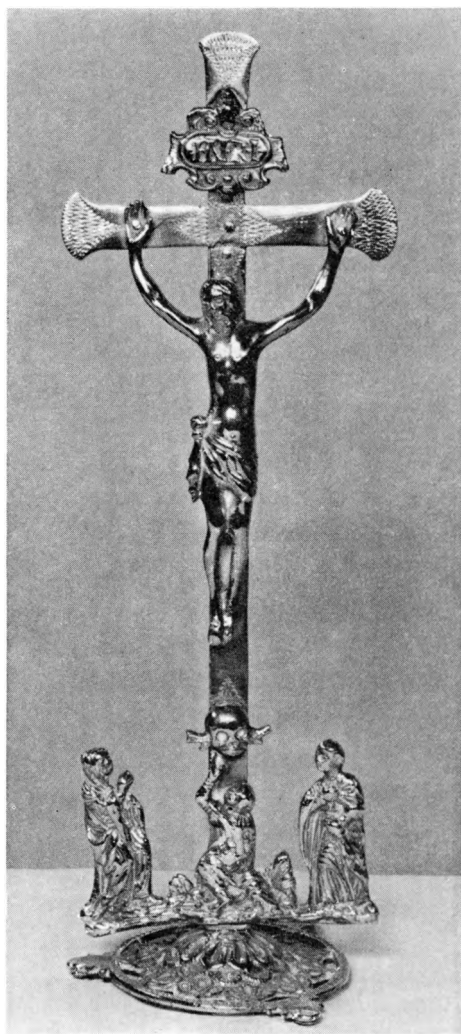

L. L. 1955

Fig. 5. Hornbæk. Altertavle, fra 1671-kirken, malet af Henrik Rappost 1670 (p. 732).

et gott Egsempell. Saa Ellst gud Verden at haand gaff Sin Enest Sønd I døden fore os alle. / Hendrich Kunteerfeger Raa Post — olle nielsen lahollmb Anno 1670«. I sin oprindelige form lyder indskriften: »Denne Tael haer wi geiwet her Teil kerkens eihukommelse / hendrick Rappost — olie Nielsen Anno 1670«. Ifølge konservators opfattelse er den yngre, fyldigere indskrift ikke meget senere end den oprindelige. Der er stor forskel på de kraftige, distinkte farver i Gethsemane-billedet og i det påsyede stykke med nadveren, der er holdt i lidt slørede og udflydende gule, røde, brunlige og blå farver. I Gethsemane-billedet er Kristus iført kraftig blå kjortel og rød kappe, den sovende Peter (med sværdet) har blå, de to andre apostle lysbrun og rød kappe.

3) Ved opførelsen af kirken 1737 anskaffedes en ny altertavle »proportioneret« efter kirken og udført af den københavnske snedkermester Chr. Holfelt, der modtog 50 rdl. for både billedhugger- og snedkerarbejde⁵, mens maleriet i tavlen, Kristi opstandelse, udførtes af Frederik Lovise Francescani for 12 rdl.²⁴ Hvorledes denne tavle, der var af eg beklædt bagpå med fyrrebrædder, har set ud, vides ikke²⁵, men den har antagelig været ret enkel uden meget billed-

L.L.1955

Fig. 6. Hornbæk. Alterkrucifiksgruppe af messing (p. 735).

skærerarbejde, formentlig svarende til den, hvis rester endnu er bevaret på loftet over Tibirke kirkes våbenhus (Holbo hrd.) og samme snedkers bevarede tavler i Kirkerup og Tingjelling kirker (DK. Sorø p. 839, 870). Tavlen blev 100 år, idet den afløstes af den nuværende.

Altersølv. Kalk, skænket 1744, omgjort 1829, 21,5 cm høj, med cirkulær fod, der har smalle og brede tværbånd, cylinder-skaft, diminutiv knop af form som en rundstav med slyngbånd og firblade; tværriflet udkrægning på skaftleddet under det store, udbugende bæger med opdrevne akantusblade; på den glatte del graveret Christian VI.s kronede monogram over »givet 1744«, på modstående side samme monogram over »omgjort 1829«. Indvendig forgyldt. Under foden lire stempler: mestermærke RB for Rasmus (Jørgensen) Brock, København (Bøje 801), Københavns bymærke 1829, gardeinmærke og månedsmærke (vægten); sammesteds indprikket: »vog 37 Lod«. Samtidig, glat, forgyldt disk med samme by- og gardeinmærker, månedsmærke (jomfruen), samt mestermærke HH i rektangel for Hans Holm, København (Bøje 838), der ganske visst døde 1810, men hvis enke fortsatte professionen²⁶. Ifølge regnskaberne⁵ blev kalk og disk (på 49 lod

½ kvintin, Københavns nye prøvesølv) 1744 udført af Christian (skal være Christopher) Jonsen, København (Bøje p. 69) og begge med »det kgl. Navn med Krone« pågraveret. *Oblatæske* 1879 (Fr. Chr. Vilh. Christensen, Bøje 1140), trind, med graveret fraktur under bunden: »Hornbæks Kirke 1879«. †*Oblatæske* af malet træ omtales 1700⁵. *Sølvske* 1866²⁷.

Sygekalk 1825, med cirkulær fod drevet op med bred rundstav, glatte, trinde skaftled, tæt godronneret knop og udsvejende bæger, med tilpasset vinflaske og oblatskruegemme; tilhørende disk. På kalkens standkant og under bunden af vinflasken fire stempler: St. i oval, rimeligvis for Københavnerguldsmeden

Pierre Jean Stoundre (Bøje 3183), Københavns bymærke 1825, guld- og sølvmærke for Chr. P. Næbo og månedmærke (krebse). Standkantens mestermærke er overstemplet af et andet, antagelig svarende til det under diskens bund: NE, for Niels Ebbesen, København (Bøje 3215); de tre andre stempler på disken svarer til kalkens.

Alterkrucifiksgruppe (fig. 6), messingstøbt, fra sidste halvdel af 1600'erne, sikkert den der omtales i inventariet 1712⁵ (hvor det nedenfor nævnte *processionskrucifiks ikke er opført). Den er 34,5 cm høj og hviler på en, ligeledes støbt, bladsmykket fodplade. Maria Magdalene knæler ved korsets fod flankeret af Maria og Johannes. På den påsatte kartouche over Kristi hoved læses INRI. Korset er desuden dekoreret med »trambulørstik«.

* *Alter- og processionskrucifiks* (fig. 8—9), o. 1175—1200, såvel den pånaglede figur som korset bronzestøbt og forgyldt og i korsarmene indsat lire bjergkrystaller. Figuren måler 15,5 cm, korset, uden den afbrudte tap forneden, 36x24,8 cm. Kristus-

figuren, der står med let adskilte fødder på et »suppedanum« har et udpræget konveks ansigt, lukkede øjne og mund. Håret er midtskilt og ellers udformet med brede, tværrillede hulinger, kindskægget tottet. Brystkassen er flad, og kun på siderne er ribbenene antydnet med summariske (graverede?) linjer. Det halvlange, opslidsede lændeklæde er ophængt om et bælte, som er synligt på siderne mellem overslaget fortil og to sidesnipper.

Korset har, som nævnt, på forsiden en stor, oval, skarprygget bjergkrystal i hver af armenes hammerudvidelser. Under dem ligger tøj stumper, hvorfra de tre pletvis har bevaret luvens rødlige farve²⁸. Langs kanterne løber en forsænket bort af indcirklede »korsblomster« vekslende med trebladsknipper, sam-

L.L. 1955

Fig. 7. Hornbæk. Prædikestol, storfelt (p. 740).

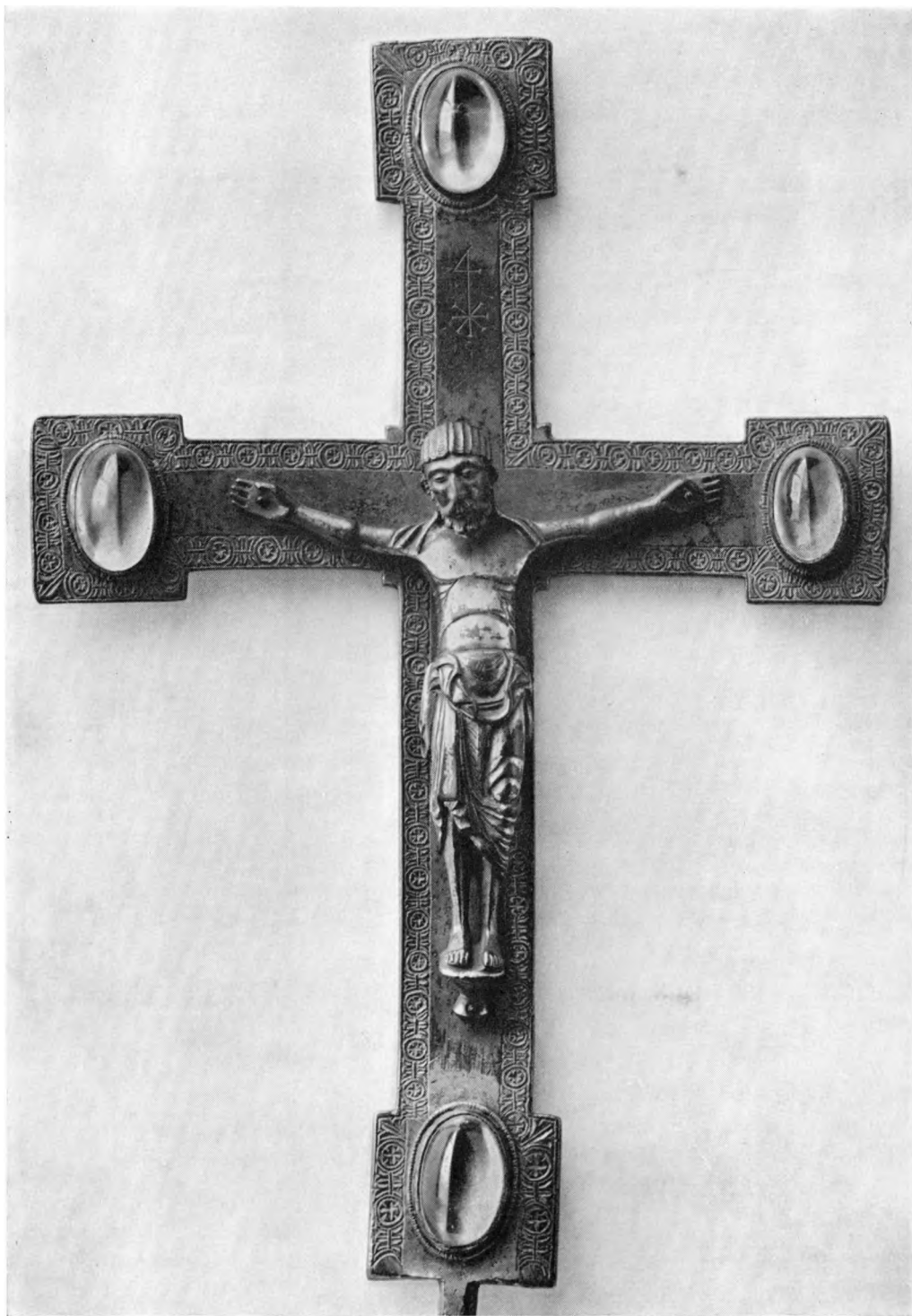

Fig. 8. Hornbæk. *Alter- og processionskrucifiks af forgyldt bronze, forside (p. 735).

S. Bengtsson

Fig. 9. Hornbæk. * Alter- og processionskrucifiks, bagside (p. 735).

S. Bengtsson

menholdt af et midtbånd, noget lignende som på f. eks. det gyldne alter fra Broddetorp o. 1175—90²⁹. På øvre korsarm et tegn, der formentlig må opfattes som et (senere) bomærke.

Korsets bagside er overordentlig rigt udsmykket, og i modsætning til forsidens bort synes alt her at være ikke støbt, men graveret. I korsskæringen et firpas med Majestafremstilling og i korsarmsenderne fire mandlige halvfignurer, der holder en bog i venstre og gestikulerer med højre hånd, formentlig de fire evangelister. Den lette og elegante kæde af spidsovaler kan minde om den tilsvarende ornamentik på Sindbjergalteret fra o. 1175—1200³⁰. Sidebladene er karakteristiske ved den afsluttende buelinje, der giver dem et økseagtigt udseende. Ejendommelig for hele udsmykningen er bundbehandlingen: tætsiddende rækker af trambulérstik til fremhævelse af figurernes, gloriernes og ornamenternes glatte flader.

Det vides ikke, hvorfra eller hvorledes krucifikset er kommet til Hornbæk kirke, hvor det ikke har været at finde i regnskabsbøgerne før 1780³¹, eftersom det her og i inventariene omtalte messingkrucifiks må antages at være den ovenfor behandlede alterkrucifiksgruppe³². På sin rejse 1884 »opdagede« Magnus-Petersen det værdifulde krucifiks løst opstillet på alteret. Det blev overladt Nationalmuseet året efter (nr. D 2067), og kirken modtog til gengæld de nedenfor omtalte *†*kandelabre.

Alterstager. 1) Sengotisk type, o. 1588, med næsten ens fod- og lyseskål, blødt falsede i flere afsæt, cylinderskaft med tre skarpe ringe flankeret af smårundstave. Under foden støbt bomærke, en lodret stav gennemskåret af to næsten vandrette bistave. Samme mærke findes på flere stager i Københavns, Sorø og Præstø amter (f.eks. Ledøje, Høve og Enderslev). 39 cm høje.

2) Bordstager 1898³³.

Kandelabre, 1965, af smedjærn. De erstattede de to, som Nationalmuseet 1885 skænkede kirken.

Messehagel 1934³⁴. 1713 blev »den ringe og ubrugelige« *†*hagel af blå fløjel anvendt til beklædning af prædikestolen, 1737 var hagelen af rød fløjel med sølvgaloner og kors⁵.

Et *†ildkar* nævnes 1712⁵, men ikke senere.

Alterskranke (jfr. fig. 3) 1741, af smedjærn, femsidet med rundjærnssøjler, der har profilringe og messingtopkugler, dørleddet bestående af rundstav støttet af volutbøjle og med volutbøjlelås. I midtfeltet Christian VI.s kronede navnetræk flankeret af palmegrene og herunder årstallet (sml. Tikøb p. 700). I de to messingkugler på hver side af midtfeltet indprykket: »aals gaard sirlig Hedt« og »Ano 1763«. 1913 renset, malet og våbenet repareret⁹.

Døbefont (fig. 10), romansk, af granit, af Randerstype (Mackeprang: Døbefonte p. 13, 229), kummen 79 cm i tv., med midthul. 1742 blev dåbsstedet

og dets »deckel« malet af Hans Nielsen, Ganløse⁵, 1879 blev stenen befriet for farver¹⁰. Det vides ikke, hvornår denne jyske font (jfr. Krogstrup, Horns hrd.) er kommet til Hornbæk, og om den allerede har stået i den første kirke fra 1588.

Dåbsfad, sydtysk, o. 1575, med hjort-og-hund-frise på randen og i bunden et cirkelfelt med Syndefaldet.

På randen et skjold med stemplet H S over et par utydelige ornamentter eller tegn. Indvendig på fadets lodrette kant graverede versaler: »Anno 1672 hafver Kirsten sl. Her Bentz i Thikiøb gifvet dette becken til Hornbeks kirke«, formodentlig i anledning af mandens død samme år. Fadet hviler i en flad træring, måske samtidig med fadet, men med staffering fra 1879¹⁰, frakturindskrift: »Lad desmaa Børn komme til mig« etc.

Dåbskande 1923 (som Tikøbs p. 703), stående på en sortmalet »gueridon« fra første halvdel af 1800'rne.

†*Dåbstøj*. 1743 havde kirken et »kristentøj«, som fattige folk betjente sig af, syet af den gamle messehagel⁵.

Fontehimmel (jfr. fig. 3) af fyr, stor, ottekantet, med flade, runde flammespir over gesimsen og overst skyformation med englehoveder og solstråler. På undersiden Helligåndsdue. Gylden indskrift, frakturagtig, på frisen: »Ao 1780 Bekostet af de Hornbechs og Aalsgaards Indvaanere som levere Steen til Cronborg«. Bag på et af flammespirene malet: »Mallet i Hornbechs Krohuus d. 17de Nov. 1780«. Blå- og grønmalet med forgyldte lister og ornamentter, røde og hvide stråler, gylden due. Istandsatt 1964³⁵. — Kuglen på den snoede op-hængningsstang fornyet 1926.

†*Korgitter*. 1741 malede og marmorerede Hans Nielsen, Ganløse, panelværket mellem kor og skib⁵.

Korbuekrucifiks, første gang omtalt i inventariet 1720—21⁵ og næppe meget ældre; det siges da at være opslået på en bjælke i koret. Den plumpe og muskuløse figur hænger på et glat, nyere kors. 1899 flyttedes det ned i skibet⁹, hvor det nu hænger på sydvæggen opsat på en moderne *præsterækketavle*. 1913 ren-

Fig. 10. Hornbæk. Romansk granitdøbefont fra Jylland (p. 738).

L. I., luf 6

sedes og repareredes det⁹, nystafferedes 1928, ved hvilken lejlighed korsets skriftbånd, af pap, erstattedes af et nyt³⁵.

Prædikestol (fig. 7) formodentlig fra 1737 og samtidig med »den tredje kirke«, eftersom den 1741⁵ beskrives som »af uanstrogen eg med sorte fyldinger«, dvs. den midlertidige snedkerstaffering, kirken måtte nøjes med, til den fik råd til at bekoste en »rigtig« staffering. Stolen er på fire fag, og endnu ses mærker efter et $\dagger$ dørfag. Mellem storfelternes profilrammer med affasede øvre hjørner og malerifelternes tilsvarende bølgelisterammer er der pålagt tynde plader med buetunger i begge ender, og lignende plader med udsavede ender er limet i friseelterne; de tilsvarende »felter« i postamentelterne er kun malet. På hjørnerne er der snoede søjler og under hvert fag et smalt, udsavet hænge-stykke. Retkantet bærestolpe med klodskapitæl³⁶. Opgangspanel med fyldinger; rygpanelet, med to fyldinger foroven og to kun malede forneden, gør et noget sammenstykket indtryk og kan være rester fra forgængerens panelværk. Samtidig, flad, seksidet himmel kronet af blomsterfrise som fontehimmels. I undersidens sekskantede midtfyldning er ophængt en due. I regnskabet for 1844 hedder det³⁷: Den Helligånd til prædikestolen forsynet med en ny vinge og ladet opforgylde.

Den nuværende staffering er fra 1913⁹ (blå, med gråblå frise, forgyldte lister og sorte søjler) og har i alt fald bibeholdt evangelistmalerierne, som utvivlsomt er Hans Nielsens værk fra 1741 (jfr. ovenfor), udført tilligemed en marmorering af opgangspanelet. Også den gulmalede frakturindskrift fra 1760 i postamentelterne er bibeholdt ; dette år blev stolen malet og forgyldt på fiskernes bekostning⁵. Indskriften lyder: »Denne Prædikestol Haver Byens Invaaner Ladet Ziere med Mahlning og Forgylning Gud til Ærre og Kircken til Zirde«. Under Markus og Lukas står årstallet: »Anno 1760«.

Timeglas, anskaffet 1742 for 2 dl. 48 sk., på fire »fag«⁵ i træstativ med drejede småsøjler mellem udsavet fod- og topplade. Foroven og forneden mellem søjlerne en lille papbræmme med indstemplede rosetter. Rød, med forgyldte kanter. Ved prædikestolen.

Stolestader. Af de 32 + 2 halve gavle er de 18 fra 1588-kirken, efter deres form fra o. 1600, de 15 derimod fra indretningen af 1737-udvidelsen. Alle er glatte med trekantgavl flankeret og kronet af tre retkantede spir og med en profilliste under et frisefelt. Den eneste forskel er, at de ældste gavle har tand-snit i og under trekantgavlen, mens de nyere har profilliste. Ryglæn og sæder er fra 1873¹⁰. 1741 blev der malet nye numre på 34 stole⁵. 1873¹⁰ blev de ege-malede, og 1913 blev de gamle blågrønne farver fremkaldt og opmalet⁹.

$\dagger$ *Skrifte- og degnestole* omtales tidligt i regnskaberne, og det fremgår, at skriftestolen har været af den gængse skabstype med to »sprinkelværker« (gitre)⁵. De krævedes fjernet fra koret 1869³⁸.

Fig. 11. Hornbæk. Lysekroner, skænket 1688 (p. 742).

L.L. 1955

Dørfloj 1737, mod skibet, i vest, to fløje hver med frisefyldinger, hvis spejl har konkave hjørner. Bukkehornsbeslag. Dørposterne er glatte pilastre med profilkapitæler og høje postamenter (jfr. dørene i Hellebækgårds $\dagger$ kapel p. 751 fig. 4), støttende en profilgesims.

Las, sikkert fra 1737, på dørfloj til et lille rum i kirkens vestende, af form svarende til den på Tikøb kirkes dørfloj nr. 2 (p. 708).

Orgel, bygget 1909 af I. Starup, København og omdisponeret af samme firma 1949 (12 stemmer, to manualer, pedal). Façaden fra 1909 (sml. fig. 4). 1866 fik kirken sit første orgel, et harmonium⁷.

Pulpitur (jfr. fig. 4) bygget i skibets vestende 1737 af tømrermester Peder Sørensen Ulf, København³⁹, i tre »Fordelinger«; det hviler på seks retkantede piller med adosserede, glatte pilastre, der har profilkapitæler. Brystværnspanelet har fyldinger som den ovenfor nævnte dørfloj. 1872 opsattes to knagerækker på mandssiden¹⁰. Malingen er fra 1913 på grundlag af fundne spor, marmorering og ranke på den bærende bjælke, fra 1741 ved Hans Nielsen, Ganløse⁵; samtidig anstrøg han »Skierværket« mellem mands- og kvindestolene rødt med blå lister.

Pengeblok, svarende til bl.a. Mårup (Holbo hrd.) fra 1715 og muligvis den,

der åbnedes 17. maj 1712⁴⁰, retkantet med tre og to lodrette jernbånd på forside og sider, tre vandrette foroven, jernlåg med tragt og tre hængselbånd med øskener (låsene borte). Sortmalet 1913. I skibets vestende.

Regnskaberne omtaler bestandig to blokke, een i kirken og een (nu forsvundet) ved stranden. 1739 udførte tømrer Anders Hoff og smed Michel Hobroe en ny blok, »som nu står i strandkanten«, med jernlåg, tragt og to taskelåse; den forsynedes med et »skjul« eller skur, som oftere fornyedes⁵. 1787¹⁴ og 1844 anskaffedes en ny blok, formentlig til stranden. Til begge blokke har der hørt tavler med indskrifter⁴¹.

Pengetavler. 1) Med malet årstal 1745, enkel, med rygbrædtet endende i en buetunge og trindt, glat skaft, 20,5 x 11,5 cm, skuffen 4,5, rygbrædtet 14,5 cm. Brunmalet med gulbrune kanter, oprindelig bladranke på siderne, på rygskjoldet malet en tigger og på skuffens forkant skriveskrift: »Giver, Saa skal eder givis«. Fastgjort på degnestolen.

2) Ligeledes med malet årstal 1745, rygbrædt med affasede overhjørner, fladt håndtag med affasede kanter. 21,5x14,5 cm, skuffen 2,5 cm høj, rygbrædtet 18 cm. Maling som nr. 1 med hvid bladranke på skuffens kanter og stort englehoved under krone på rygbrædtet. Plads som nr. 1.

3) Antagelig fra 1841, finérarbejde af mørkt og lyst træ, rygbrædtet endende i en flad, svejet bue, trindt, glat håndtag. 21 x 12,3 cm, skuffen 7 cm høj, rygbrædtet 8,5 cm. Under bunden skrevet med blæk: »I. H. 41.« I rummet syd for indgangsdøren.

**Kollektbækken* 1718, støbt af en ubrugelig gammel kirkeflaske⁵, af tin, 27,5 cm i tvn, 5 cm dybt. Fadet har omtrent lodrette sider og vandret udstående kant, hvorunder øskenring. På kanten graveret kursiv: »Hornbecks Kercke Fad Til at Sætte For Kerckedøren« og på modstående side årstallet 1718 omkring Helsingørs bystempel med 1712. Kandestøberens initialer forsvundet. Siden 1903 i Nationalmuseet (nr. 5297, erhvervet af en opkøber).

Salmenummertavler fra 1913.

Lysekroner. 1) (Fig. 11), skænket 1688, med otte lysearme og ligeså mange prydarne. På hængekuglen graverede versaler: »Maren salig Michel Hansens 1688« (manden døde 1673)⁴². Vestligt i skibet. 2) Kopi efter nr. 1, skænket af Mariane og Carl Hansen. — Elektrisk lys indlagdes 1918⁴³.

**Lysearm* (fig. 12), o. 1600—25, af smedejern, rødmalet med enkelte bronzerede partier. Det lille, symmetriske skjold er tomt. Erhvervet 1903 af Nationalmuseet (fra antikvitethandler), nr. D. 5298.

Kirkeskibe. 1) (Fig. 15). Kort før 1800. »Frederik 6.«, orlogsfregat, med to kanondæk (i agterstavnen tre). Tremastet. Gallionsfigur stående, forgyldt løve⁴⁴. Over nordre stolerække.

2) (Fig. 13). O. 1810. »Anna Prinsesse Hessenkassel«⁴⁵, korvet. Gallionsfigur

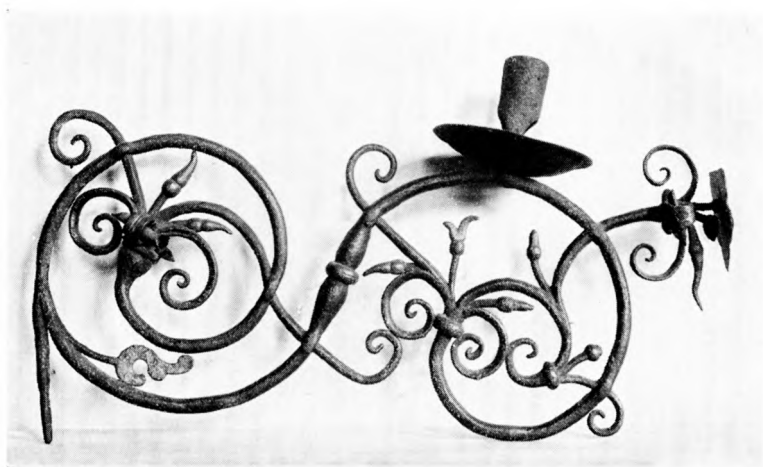

Fig. 12. Hornbæk. *Lysearm af smedjern (p. 742).

Fot. i NM.

kjortelklædt mand holdende kugle. Navnet med malede versaler⁴⁴. Vestligst i skibets gang.

3) (Fig. 14). 1800'ernes begyndelse. »Mandahl«, kutterbrig, navnet med fordybede versaler. Skal være bygget og skænket af Hornbækfiskere. Næstvestligst, over skibets gang⁴⁴.

4) (Fig. 16). 1811, »Ceres«, lineskib. Gallionsfigur forgyldt putto med blomsterbuket i armen. To matroser flankerer agterkahytten, og små matroser kravler rundt i vantet. Øverst på agterspejlet medaljon med »1811«. Navnet med versaler. Skal være bygget i Dronningmølle og rigget af en bådsmand på Holmen; skænket af Dronningmøllens ejer, Stephen Bang. Over søndre stole-række⁴⁴.

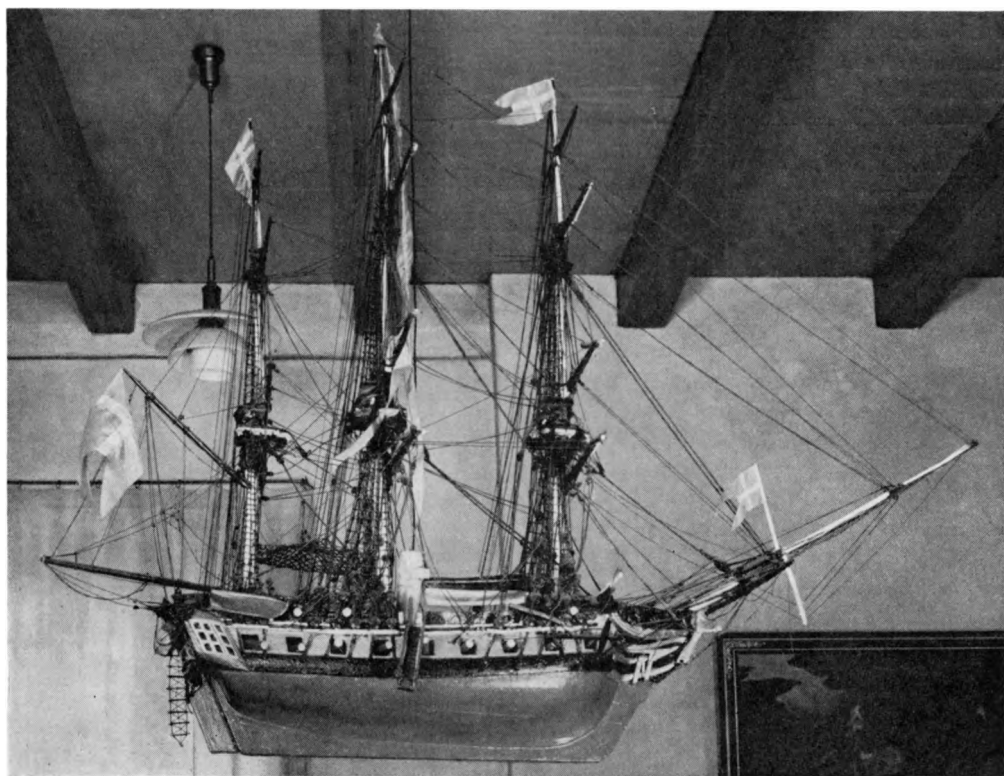
†*Kirkeskibe*. 1743 nævnes to små skibe⁵, o. 1772 et stort »som et orlogsskib« og et mindre⁴⁶.

llatteknage (jfr. fig. 4) 1784, gevir med fire ender; fordybede versaler: »Bas 1784 BH« (Bent AndersSøn BorsHolm). På vestpanelet⁴⁷.

†*Ligbårer*, se ligbåreskur p. 727. — Fire *bærebører* til skibene, formentlig fra 1937. — På loftet.

Sejerværk, bekostet 1754 af fiskerne, med viserskiver udenpå og tillige en lille †slagklokke nede i kirken⁵, hovedrepareret 1908 af Bertram Larsen, København. Smedejernsrammen, der er kronet af bladbøjler, er stemplet på den ene kortsides nedre ramme og på den ene langsides øvre med et værksteds-mærke (vinkel med kors, herunder linje over tre buer, alt indskrevet i cirkel). I nyere urhus.

Klokker. 1) 1699, kun 60 cm i tv., med versaler om halsen: »Hafnie anno 1699. Gloria in excelsis deo« (»i Kbh. år 1699. Ære være Gud i det højeste«)

L.L. 1955

Fig. 13. Hornbæk. Kirkeskib nr. 2. Korvetten »Anna Prinsesse Hessenkassel« (p. 742).

mellem bladborter. På klokkelegemet fordybet skønskrift: »Peter Bensen Halmsted« (kirkevæрге). Ny knebel, ny ophængning⁴⁸.

2) Støbt 1935 af jysk jernstøberi i Brønderslev. Over klokken er kobberskilt med graveret: »Hornbæk Kirkeklokke. Støbt 1682, omstøbt i Frederiksværk 1837. Fornyet 1935 paa Menighedens Beskostning. Aldrig forstummer Tonen fra Himlen.« Ny ophængning⁴⁹.

Klokkestol af fyr, til to klokker, delvis fornyet.

Kun to meget fragmentariske og udslidte *gravsten* bevaret⁵⁰. På *kirkegården* flere krigergrave (russiske) og mindesmærke 1918⁵¹ for faldne i verdenskrigen.

KILDER OG HENVISNINGER

LA. Kirkeinspektionsarkivet. Hornbæk kirkes rgsk. 1710—80 og 1784—1846 (heri også Tikøb 1784—1814). — *Kgl. bygningsinspektører* afl. 1951. Kirkeministeriet. Kirker og præstegårde nr. 113—14. — Se i øvrigt arkivalier for Frederiksborg amt i almindelighed p. 30.

Nationalmuseet. Museumsindberetninger af V. Boye 1884 (klokker, lysekrone, ligsten), Magnus-Petersen 1884 (inventar), Chr. A. Jensen 1914 (inventar), P. Kr. Andersen 1928

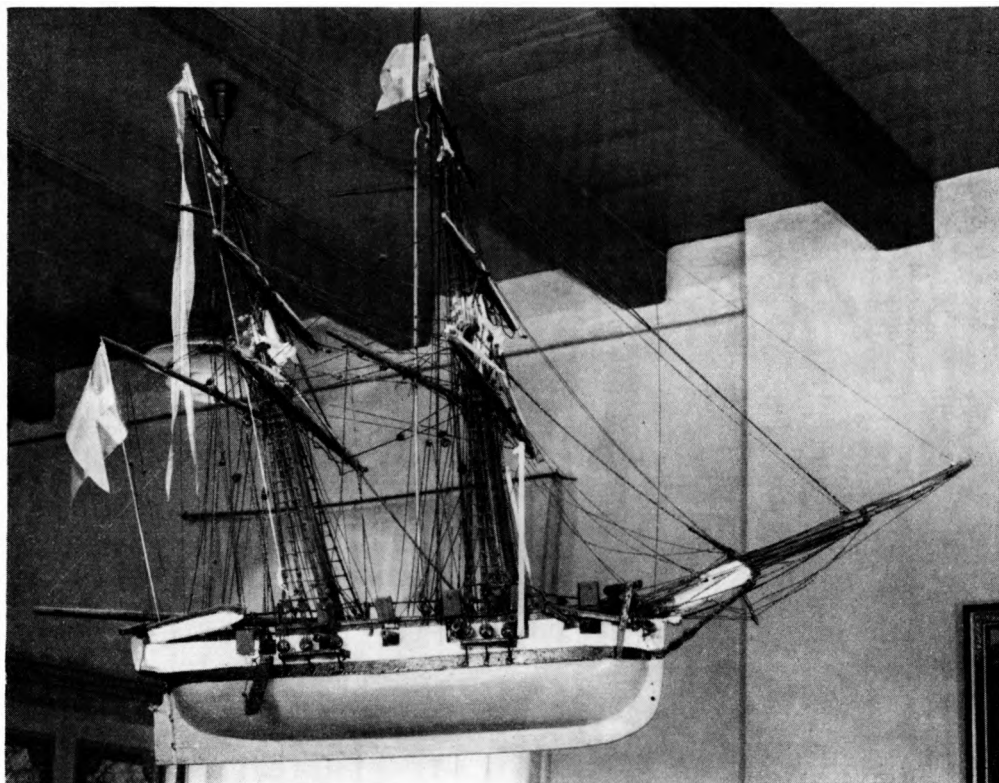

Fig. 14. Hornbæk. Kirkeskib nr. 3. Kutterbriggen »Mandahl« (p. 743).

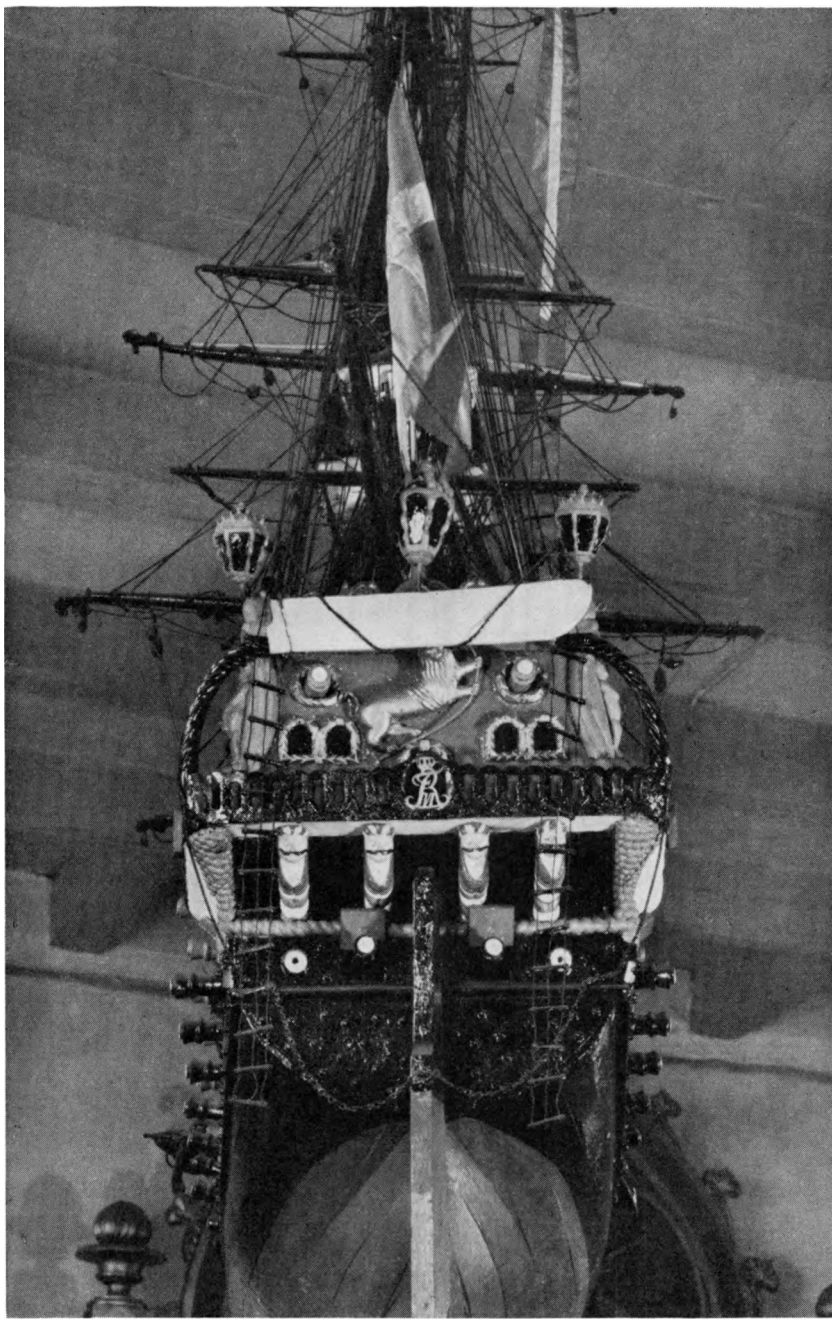
L. L.. 1955

(altertavlemaleri 1670), 1963 (altertavle) og 1964 (fontehimmel). — Undersøgelse og beskrivelse ved Vibeke Michelsen 1955, Elna Møller 1963, 1967 og Erik Moltke 1967.

Tegninger: Font af A. P. Madsen 1877, lysearm af jern af Magnus-Petersen 1884.

Hans Ellekilde: Hornbæk Kirke, 1937 (forkortet: Ellekilde). — Artikler i Nordsjællands Avis 12. og 16. maj 1928.

¹ KaneBrevb. ² Ellekilde p. 13 f. ³ Jfr. LA. Sjællands stiftøvrighed. Kommune sager. Helsingør 1700—19, brev fra kirkeværge og fisker Peder Halmstedt 9. juni 1702. Han havde da været kirkeværge i 29 år. ⁴ RA. Sjæll.Tegn. 1672, 17. jan. (nr. 57). ⁵ LA. Kirkeinspektionsarkivet. Hornbæk kirkes rgsk. 1710—80. ⁶ Folkemindesamlingens kartotek, jfr. Ellekilde p. 12. ⁷ LA. Tikøb sognekaldsarkiv. B. 1850—85 kopibog. ⁸ Jfr. Ellekilde p. 76 og 77. ⁹ LA. Kgl. bygningsinspektører afl. 1951. Kirkeministeriet, kirker og præstegårde, nr. 113—114. ¹⁰ LA. Kgl. bygningsinspektører. Meldahl. 1873—94. Domænekirkerne XXII—XXIV b. ¹¹ RA. Rtk. 2422.529. Sjællandske kontor. 1776—79. Udskrift af kirkekassens rgsk. i Kbh., Frborg og Kronborg distrikter. ¹² LA. Tikøb sognekaldsarkiv. 1789, 1792—1836. Liber daticus. ¹³ RA. Rtk. Rev. rgsk. Amtsgsk. Kronborg amtstue. 1797—1803, 1804 II — 1805 II, 1816—27, 1828 I, 1829—30, 1831 II, 1832—44. ¹⁴ RA. Rev. rgsk. Kirkerghsk. 103—107. (1778) 1780—97. Kronborg distrikts kirkerghsk. ¹⁵ RA. DaKanc. D. 102 a. 1743—46. Efterretn. om købstæderne og amterne. ¹⁶ Af kirker med korsarme kan bl. a. nævnes Esbønderup, Asminderød, Uvelse, Ude Sundby (nu Frederikssund p. 652). I de to første gennemførtes byggeriet 1735—36 (ligesom Gillelejes østende ombyggedes sidstnævnte år). Til byggeriet i Horn-

L.L. 1955

Fig. 15. Hornbæk. Kirkeskib nr. 1. Orlogsfregatten »Frederik 6.« (p. 742).

bæk brugtes stilladser fra Gilleleje, Asminderød og Esbønderup kirker, som er blevet tilovers fra deres nye bygninger (jfr. note 5), sml. også Ellekilde p. 45.¹⁷ Ifølge instruksen for kirkeinspektører af 28. marts 1721 skulle hver inspektør tage sig af kirkerne i tre

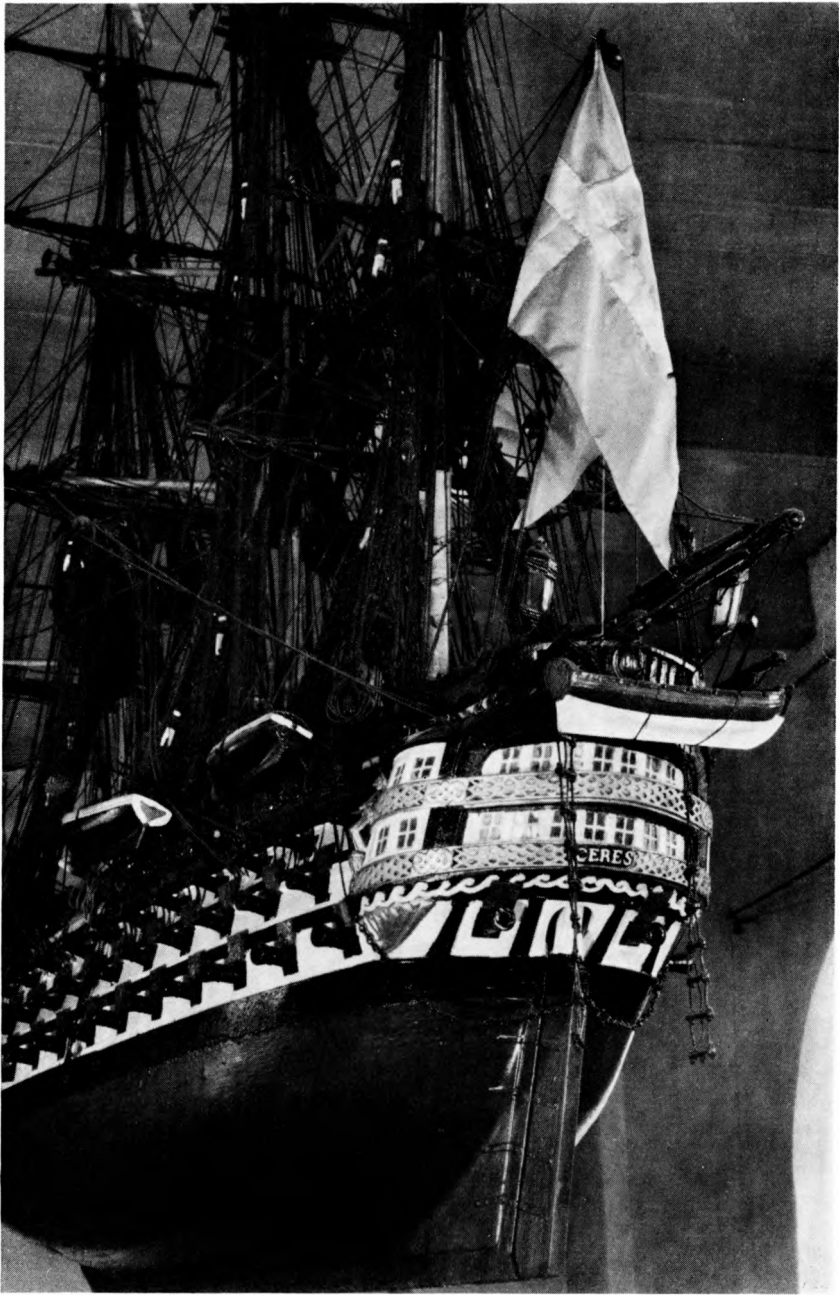

Fig. 16. Hornbæk. Kirkeskib nr. 4. Linjeskibet »Ceres« 1811 (p. 743).

L. L. 1955

rytterdistrikter. ¹⁸ Korsarmene fra 1798—99 i Slagslunde og Stenløse (Ølstykke hrd.) er opført efter tegning af hofbygmester Magens (jfr. RA. Rtk. bygningskontor. Kgl. resolution 29. marts 1797). På den tid, de her omhandlede byggeforetagender var under

arbejde, beklædte L. Thurah stillingen som hofbygmester for landdistrikterne, men det står hen i det uvisse, om han har haft ansvaret.¹⁹ Jfr. note 5 og RA. Rtk. 245.416. Beregninger og overslag over bygningsarbejder 1821—27.²⁰ 1837 modtog Eekersberg forskud (RA. Rtk. Bygningsadministrationen. Journalsager 1782—1848); jfr. i øvrigt Ellekilde p. 62, med litteraturhenvisninger.²¹ 1907 af firmaet Schrøder, Nielsen og Hansen, København (indskrift øverst på rammens bagside: »Malet og forgyldt i September 1907 af Maleren Chr. Knudsen af København«). Maleriet restaureredes af Peter Ilsted (jfr. RA. Kultusministeriet. 1. dep. journalsager 1848—1916 og note 9), som i skrivelse til kirken noterede, at store partier var stærkt revnede, »fremkommet ved Forandringer, som Eekersberg har foretaget ved Kompositionen«. Den sidste restaurering skyldes P. Kr. Andersen, Hornbæk.²² P. Kr. Andersen. Hængestykket med dets skrift er fra denne restaurering.²³ Jfr. tidligere altertavle i Helsingør S. Marie p. 356 fig. 46, med note 112.²⁴ Jfr. note 5 og Chr. Elling, i HistMeddKbh. 3. rk. I, 380.²⁵ I brandtaksationen 1761 beskrives den som: træarbejde, snedker- og noget billedhuggerværk, som er malet og lidet forgyldt.²⁶ RA. Rtk. Bygningsadministrationen. Journalsager 1782—1848 opfører 1829 en udgift på 41 rdl. 14 sk. for en sølvkalk med tilhørende disk til guldsmed Holms enke.²⁷ Ellekilde p. 67.²⁸ I heraldisk højre arm ses kun et hvidt stof med en meget grov vævning.²⁹ Poul Nørlund: Gyldne Altre p. 205 og fig. 90.³⁰ Smst. p. 205 og fig. 131.³¹ Jfr. Ellekilde p. 56 f.³² I inventarierne 1821 ff. (note 13) nævnes to »messingkrucifikser«. ³³ Ibid. p. 69. ³⁴ Ibid. p. 71. ³⁵ P. Kr. Andersen. ³⁶ 1737 (note 5) solgtes »den gamle, udarbejdede pille«, der må have hørt til den forrige prædike-stol. ³⁷ RA. Rtk. Bygningsadministrationen. Journalsager 1782—1848. ³⁸ RA. Kultusministeriet. 1. dep. Journalsager 1848—1916. ³⁹ Note 5, jfr. Ellekilde p. 41 f. ⁴⁰ Ellekilde p. 31. ⁴¹ Jfr. note 5 året 1741, note 13 året 1825 og LA. Kirkeinspektionsarkivet. Rgskbog 1784—1846, året 1826. ⁴² Ellekilde p. 28. ⁴³ Ibid. p. 72. ⁴⁴ Ellekilde p. 49 f., 58 f., 72, 124 ff. Henningsen: Kirkeskibe p. 69, 153. Samme, i ÅrbFrborg. 1954, p. 100. ⁴⁵ Der kendes ingen prinsesse Anna af Hessen-Kassel, som navngivningen passer på. ⁴⁶ NM. Hans de Hofman: Siellands Kirckers og Sogners 1755—73. ⁴⁷ Ellekilde p. 55. ⁴⁸ Jfr. note 42 og Gribso i ÅrbFrborg. 1934, p. 84. ⁴⁹ Ellekilde p. 28, 67 og Gribso i ÅrbFrborg. 1934, p. 84. ⁵⁰ Ellekilde p. 79 og beretning i Nationalmuseet. ⁵¹ Jfr. Ellekilde p. 58, 82 og 84.

Fig. 17. Hornbæk. 1810.